

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.и.н. Стефка ~~Петкова~~

по конкурса за академична длъжност „доцент“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност „Документалистика, архивистика и палеография (вкл. историография и източникознание)“ („Визуални исторически извори“) за нуждите на секция „Помощни исторически науки и информатика“ в Института за исторически изследвания при БАН (обявен в ДВ, бр. 97 от 21.11. 2023 г.).

В конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ в секция „ПИНИ“ на ИИСТИ-БАН участва един кандидат – гл. ас. д-р ЧАВДАР ВЕНЕЛИНОВ ВЕТОВ. Той е завършил през 2005 г. висшето си образование в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, работил е и продължава да работи като учител, преминал е през редовна докторантура в ИИСТИ-БАН и успешно е защитил през април 2015 г. дисертация за научната и образователна степен доктор по история на тема: „Фотодокументите (XIX – средата на XX в.) като исторически извори и тяхното съхранение в архивните институции“. От 2015 г. е асистент, а от 2018 г. – главен асистент в секция „ПИНИ“ на ИИСТИ-БАН. Логична и очаквана стъпка в неговото развитие е заемането на академичната длъжност „доцент“.

Чавдар Ветов е придобил и необходимите качества за заемане на длъжността. Той от години и много систематично се занимава с изследването на визуалните исторически извори, по-специално, на фотографските. Това е много обширно, но и благодатно поле за изследване, в което Ч. Ветов има вече свои приноси. Изпълнени са и количествените изисквания по отношение на приносите – както акуратно е показано в приложените към документацията по конкурса наукометрична справка и справка за цитиранията.

За участието си в настоящия конкурс Ч. Ветов е представил общо 24 публикации, от които 18 студии и статии (една от тях в съавторство с Р. Симеонова), 3 статии в научнопопулярни издания и 5 рецензии, всички те от периода 2014-2023 г. Представен е и хабилитационен труд на тема: „Българското националноосвободително движение през погледа на фотографията“ (София, 2023, 303 с.). Научната му продукция показва, че в лицето на Ч. Ветов секция „ПИНИ“ разполага в състава си с вече изграден, опитен изворовед.

С по-обща, историческа тематика и с поглед към изворознанието като теория и методика са статиите му „Фотографските материали – евристичност и архивиране“,

„Споменът за освободителните борби на българите във фотографията след Освобождението“ и „Photography and Its Role in the Bulgarian Society (Winning Recognition and Spreading) – Late 19-th Century-1930s.“.

В тези си статии и в началните текстове на хабилитационния си труд Ветов проследява появата и историята на фотографията, разпространението ѝ в Османската империя и в частност, в районите с българско население, развитието ѝ в по-късни периоди от време (в самостоятелната българска държава) и отражението на новата за XIX- XX век техника върху възникването на исторически извори. Събрана е и изложена доста богата фактология по тези въпроси.

В останалите си текстове Ветов издирва, анализира и представя пред изследователите и четящата публика фотодокументи по една или по друга тема, като следва общо взето методиката на изработване на тематичните прегледи (тематичните обзори). Темите на главите в хабилитационния труд са: фотографии на революционери в четнически униформи, фотографии на революционери и техните семейства и роднини в цивилно облекло; фотографии, отразяващи българското опълчение, фотографии, отразяващи паметта за българското революционно движение. А като цяло, Ветов посочва и коментира в представените за конкурса трудове фотографски извори за развоя на националноосвободителното ни движение, за Васил Левски и неговите сподвижници, за Ботевата чета, за други участници в националноосвободителните борби, за спомена за революционното движение и възстановките след Освобождението на събития от неговия ход. В отделни публикации са разгледани темата за войните за национално обединение и темата за българските владетели от новото време, царете Фердинанд и Борис III. Такъв е изборът на теми от Ч. Ветов, такава е представата му за необходимата на българското общество информация за визуални исторически извори, негово е решението какво да представи в по-разгърнат вид. Няма да оспорвам нищо от това.

Не би трябвало обаче на една плоскост да се поставят оригиналните фотографии и техните фотографски копия, чрез които са популяризирани възникнали вече визуални извори заради въвеждането им в научен или друг общественополезен оборот. Сочат се от Ветов доста случаи за копиране на снимки (наред с текстуални, писмени документи), но соченето на такива отделни случаи не е достатъчно. Създаването с фотографска техника на копия е отделен и сам по себе си значим въпрос, особено поради обстоятелството, че днес в ролята на фотоапарат е скенерът и че има вече натрупан опит (от Държавна агенция „Архиви“ и не само) в използването на такива копия в информационната дейност

на притежателите на документи. Би бил полезен един задълбочен, критичен анализ на постиженията в тази област и пожелавам на Ч. Ветов да го осъществи чрез едно от следващите си изследвания.

Липсва и едно по-пълно и по-открито (а не само пътьом, между другото правено) представяне на ранните опити да бъдат използвани фотографии в самия изследователски процес. Не срещнах, например, коментар за решението на Захари Стоянов да приложи към текста на книгата си за „Четите в България“ снимки на войводите и четниците. Това намерение не се е осъществило (според твърдение на Димитър Минцев от 1987 г.) „единствено поради липсата на технически възможности“.

И да поясня, че отнасяйки част от трудовете на Ч. Ветов към жанра „тематични прегледи“ ни най-малко не ги подценявам като вид научна продукция, макар че те рядко се вземат под внимание при присъждането на научни степени и заемането на академични длъжности. Не е коментирана от Ветов, но съществува литература по въпроса за прегледите (статия на Клара Жечева от 1970 г., на Лидия Букарева от 1982 г. и др.), разработена е задоволителна методика (чрез Методическия кодекс на Главното управление на архивите от 1982 г., Методическия кодекс на Държавна агенция „Архиви“ от 2013 г. и отделни методически указания), изработвани са през годините и са публикувани стотици тематични прегледи. Те са с различно качество на изработка (в зависимост от капацитета на авторите им), но има сред тях и образцови. Ще си позволя тук един единствен пример – тематичния преглед на Марияна Пискова, поместен в книгата ѝ „Героите на Шипка. Архивен прочит на един филм за Руско-турската война (1877-1878) от времето на Студената война. София, 2015, с. 305-403), съпроводен и с коментар (на с. 273-282) за методиката на изработване на прегледите и на „идеалните описи“ (сводни, различни от *реалните*). Касае се за справочници известни и с по-подходящото название – „описи-указатели“.

Макар че много бих искала, не мога засега да отчета приноси на Ч. Ветов в Архивознанието (наричано най-често с латинизма Архивистика), а те биха били много полезни, тъй като съществуват множество пресечни точки между Изворознание и Архивистика, не случайно отнесени към една и съща група научни специалности (вж по-горе в обявата за конкурса в Държавен вестник).

По-скоро ми се налага да посоча недостатъци в написаното от Ветов, когато по неизбежност той засяга и съществени за Архивознанието въпроси. Един такъв въпрос е спазването (или неспазването) на изстрадания, но основополагащ за световната архивистика и архивно дело (от почти два века насам) *принцип на произхода*

(изискването за единство и недробимост на архивните фондове и техните комплекси). Много деликатно, и едва ли не, извинявайки се за отправяната от него критика, Ветов пише, че при сбирката „Портрети и снимки“ в НБКМ не е спазван този принцип и че „в случай на изтегляне [на снимки] от определени фондове следва да се запази и съобщава информация за предходното им местонахождение“. Всъщност, касае се за флагрантно и напълно съзнателно незачитане на основни принципи в архивистиката и за това незачитане трябва да се говори на достатъчно висок глас, за да не се превърне в рецидив. Причинили са го Дора Попсавова и Кирила Възвъзова-Каратеодорова, две големи имена в архивното ни дело, колкото допринесли, толкова и навредили на това дело с погрешни свои методически решения. Закрепено е случилото се чрез многократно цитирания от Ветов техен тритомник от 1975-1989 г. – „Опис на сбирката „Портрети и снимки“ в Народна библиотека „Кирил и Методий“ (Съставител: Д. Попсавова, редактор: К. Възвъзова). Днес е невъзможно да се поправят нанесените щети – нито чрез съставяне на описи-указатели, нито с някакви други действия, тъй като следите за фондовата принадлежност на портретите и снимките са безвъзвратно заличени.

Във връзка с казаното би трябвало да отдадем заслуженото на практиката в НА БАН. В този архив снимките и останалите визуални материали са описани във фондовете, към които принадлежат, а когато се е наложило да бъдат съхранявани в обособено пространство, както е при голямоформатните, в инвентарните описи е отбелязано това специално съхранение и отчет – чрез препратка в заглавията на архивните единици към ГФ-... (голямоформатни). Подобна е практиката и в архивите, директно подчинени на Държавна агенция „Архиви“, които спазват разработените препоръки за специално съхранение и отчет. Но анализ по въпроса не се открива в текстовете на Ветов, отминато е с мълчание и катастрофалното положение с научно-техническата обработка на документите (в т.ч. и фотографските) в многобройните библиотеки (в т.ч. читалищни), в музеи от всякакъв вид и калибър и други учреждения и организации, съхраняващи части от Националния архивен фонд. Те (с отделни, редки изключения) даже се въздържат да обявяват притежанията си в НЕРА – националния електронен регистър на архивите. Пазят ги за някакви собствени употреби във времето занапред.

От Ветов не е коментиран и проблемът с колекционните формирания в архивите, а той е съществен и се изостря именно със засиленото използване на други технически средства за документиране, извън писането на ръка или на машина. Съществува обаче литература по него (напр., моята статия „Към въпроса за влиянието

на научно-техническата революция върху пофондовата организация на архивните документи“. Арх. преглед, 1987, кн. 3). Задължително трябва да се прави разлика между колекциите, възникнали при работата на учреждения и предприятия, произвеждащи, в частност, аудио-визуални документи, и колекциите от такива документи, създавани пост фактум – чрез изваждането им от състава на архивните фондове, с които документите постъпват в архивите.

И няма по-голям проблем по отношение запазването на информационния потенциал на историческите извори от разпокъсването на фондовете и комплексите от фондове. У нас то е в резултат от твърде закъснялата централизация и недостатъчната като цяло информационна култура на населението на страната ни. Невярно исторически и опростенческо е написаното от Ч. Ветов, че целта на създаването на Държавния архивен фонд била „събиране и централизиране по съветски модел на важните за българското минало документи“. Нека напомня добре известното на самия Ветов обстоятелство, че годината на издаване на Указ 515 за Държавен архивен фонд е 1951-ва и че това е повече от век и половина след Декрета във Франция, положил основите на категорията публично достъпни архиви, традиционно наричани оттогава *държавни* (Archives de l'Etat, State Archives, Staatliche Archive). Последни сме в Европа в това начинание и не можем да търсим причините у някого извън нас, нито да сочим геополитически основания за (най-сетне!) предприетото по отношение на централизацията. Моделът далеч не е съветски. Даже названието за въпросния етап в развитието на световното архивно дело („centralisation“) е френско. Особено пък по отношение на визуалните исторически извори с нищо не ни е навредил „съветският модел“. Ако не бяхме в плен на тежката си, вредна традиция, оформила се поради дълго продължилата липса на национална българска държава, както и под влияние на някои черти на характера си, ако малко по-отблизо се бяхме запознали с вековния опит в архивното дело на руската имперска администрация, както и с написаното от съветските архивоведи по въпроси на централизацията щяхме днес да имаме поне някакво подобие на Руския (преди „Централен“) архив за кино-фото документи в Красногорск край Москва...

Има и други текстове сред представените за конкурса, които не могат да се възприемат и които показват, че на новия/стар член на секция „ПИНИ“, но вече хабилитиран, ще му е необходимо малко по-задълбочено да се запознае със състоянието на архивното дело по света и у нас и с постиженията на чуждата и българска архивна мисъл, включително и с актуалната архивна терминология. Извороведът не може да не

се вълнува от въпроса кои документи попадат в архивите и как се третират те там. Не може да е в ролята на пасивен наблюдател, а трябва да внася своя принос. Във време сме когато (особено след 2010 г.) рязко се намали като численост кадровият състав на архивите ни и когато вече на пръсти се броят преподавателите по архивистика във висшите ни училища. А трябва да признаем, че и самата Секция „ПИНИ“ загуби от първоначалната си насоченост. Тя, и ИИСтИ като цяло, имат в историята си години на много тясно сътрудничество с държавните архиви като основна брънка в архивната мрежа на страната. Явно не са известни на Ветов, но се провеждаха съвместни конференции, като например конференцията по въпроси на археографията, инициентирана от създателя на Секцията Кънчо Георгиев (резултатите от нея са публикувани като първи том (София, 1973) в поредицата на Архивно управление „Научни конференции по архивознание“). С много стойностни доклади от извороведска и архивистична гледна точка беше националната конференция през 1987 г. (публикувани са материалите от нея в сборника „Личните документи като исторически извор“. Изд-во на БАН, 383 с.) А смятам, че е време да се допълни със съставката „Архивистика“ и самото наименование на Секцията. При нейното създаване това беше подценено и някак, по подразбиране и по инерция, архивистиката се третираше през годините като помощна историческа дисциплина. Още тогава, впрочем, през 70-те, катедрата в Софийския университет получи далеч по-точното название „Архивистика и помощни исторически дисциплини“.

Освен научната продукция на Ч. Веков следва да оценим положително и организационните му компетенции и уменията му на популяризатор, вече проявени в работата на ИстИ-БАН и в частност, на секция „ПИНИ“. Касае се за научно-популярните му статии, поместени в „Ботйов лист“ за 2020, 2022 и 2023 гг., за участията му в публични обсъждания и лекции пред студенти и стажанти, за презентации по време на документални изложби и подобни. Проявява се в това отношение опитът му на педагог.

Заклучение

Документите и материалите по конкурса, представени от гл. ас. д-р Чавдар Ветов, отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответните Правилници на БАН и ИИСтИ при БАН. Кандидатът в конкурса е представил достатъчен брой научни трудове, неизползвани при други процедури за придобиване на научна степен и звания. В работите на кандидата има оригинални научни и приложни приноси,

не се забелязва плагиатство. Постигнатите от него резултати в научно-изследователската и в популяризаторската, обществена дейност, напълно съответстват на специфичните изисквания на ИИСТИ при БАН, приети във връзка с Правилника на ИИСТИ за приложение на ЗРАСРБ. След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, намирам за основателно да дам своята положителна оценка. Поддържам кандидатурата на гл.ас. д-р Чавдар Венелинов Ветов за академичната длъжност „доцент“ и предполагам, че такова ще бъде становището и на останалите членове на журито, назначено за провеждане на процедурата.

София, 24.03.2024 г.

Проф. д.и.н. Стефка Петкова